

Boeken

De Bossche School

Jan de Jong is een vertegenwoordiger van de Bossche School, een na-oorlogse architectuurstroming waarvan priesterarchitect Hans 'Dom' van der Laan met een cursus de grondlegger was. Die cursus ging meer over traditionele bouwprincipes dan over een vormtaal. Toch wordt de Bossche School nu vooral geassocieerd met sobere bakstenen gevels, ritmische plaatsing van ramen en betonnen dwarsbalken en grijs afgestreakte wanden.

Architect Jan de Jong meed de publiciteit. Die soberheid is terug te vinden in zijn Oost-Brabantse woningen, gemeentehuizen en kerken.

Door **Carien Overdijk**

Architect van het innerlijk

ARCHITECTUUR

*****

GEBOUWEN VAN JAN DE JONG

Hilde de Haan en Ids Haagsma
Uitgeverij Architext, 163 pagina's,
19,90 euro. ISBN 905105046

Een virtuoos architect, een tovenaarsleerling, een genie. De architectuurpublicisten Hilde de Haan en Ids Haagsma strooien met superlatieven voor een Brabantse timmerman die zich na de Tweede Wereldoorlog opwerkte tot architect en die vooral in zijn eigen streek, Oost-Brabant, honderden bouwwerken op zijn naam zette.

Wat nu, hebben we een potentiële Rem Koolhaas gemist? Het oeuvre van deze Jan de Jong (1917 - 2001) is zelden in de binnenlandse vakpers geprezen en in het buitenland nooit opgemerkt.

Gebouwen van Jan de Jong, een gids op pocketformaat, maakt duidelijk waarom. De Jongs werk is bijna een contramorf voor de iconische hoogstandjes en de façaderetoriek waarmee Nederland zich nu al decennialang internationaal profileert. Zijn woningen, kerken, raadhuisen en scholen echoën met hun strakke bakstenen gevels de wederopbouw. Het enige dat opvalt, is een overvloed aan hoekige, mediterrane aandoende zuilengangen, loggia's en nissen, zowel in interieurs als in buitengevels.

Introversie is kenmerkend voor dit oeuvre, naast een dimensionering die heel natuurlijk aandoet. Een geoeffend architectuurbeschuwer die tussen Den Bosch en Nijmegen rondtuft, ervaart daarom niet dat dit De Jong-land is, culminerend in tientallen woningen, restauraties en stedenbouwkundige ingrepen van de veronderstelde meester in het vestingstadje Grave. Ook als volume vallen diens gebouwen niet snel op, omdat ze heel precies langs zichtlijnen en op rooilijnen zijn ingepast.

Ontwerpen van Jan de Jong hebben weinig met 'mooi' te maken, wel met 'goed'. Daarmee staat de architect in de oer-Hollandse traditie van Aldo van Eyck (1918 - 1999) en Herman Hertzberger (1932), wier werk draait om maatverhoudingen, om ruimtes die goed voelen, die 'kloppen'. Veel meer dan deze twee was Jan de Jong daarin echter een purist, bezeten van één vormprincipe. En dat principe mag aantrekkelijk zijn, het oeuvre vormt daardoor een

uniek, samenhangend pakket bouwkundige experimenten. De gids van De Haan en Haagsma vormt de eerste ontsluiting van dit werk voor het publiek.

In 1952 was De Jong, toen al eigenaar van een succesvol ontwerp bureau, aangeschoven bij de zogeheten Cursus Kerkelijke Architectuur in Den Bosch. Daar maakte hij kennis met de verhoudingentheorie van de cursusoprichter, priesterarchitect Hans ('Dom') van der Laan, die zich baseerde op klassieke bouwprincipes.

De Jong brak met zijn eerdere werkwijze, ontsloeg bijna al zijn medewerkers en begon te experimenteren met het plastische getal. Hij verhuisde met zijn zevenkoppige gezin naar een tijdelijk onderkomen en liet zijn zelf ontworpen woonhuis in Schaijk slopen. Op de fundamenteën bouwde hij een nieuw wonderbaarlijk streng gedimensioneerde woonstee. Zelfs de moestuin werd perfect in de maat gezet.

De rest van zijn leven zou De Jong kundig en bijna compromisloos ruimte, lichtval en overgangen tussen buiten en binnen blijven doseren. Om, in zijn eigen woorden, 'de massa en de ruimten te ordenen tot een dak voor het lichaam en een uitzicht voor de geest'. Bij krappe budgetten bezuinigde hij op alles behalve de maatvoering, waardoor zijn werk vaak rudimentair aandoet. Het werd desondanks erg gewaardeerd door een kring collega's, geestver-

Jan de Jong bouwde in Schaijk een wonderbaarlijk streng gedimensioneerde woonstee voor zijn gezin.
Foto Harrie de Fotograaf

wanten en intimi die hem opdrachten gunden of doorspeelden.

De gedreven maatvoerder ontwikkelde ook een verwante theorie over stedenbouw, die tot dusver ongepubliceerd bleef. Alle publiciteit hield hij af. De Haan en Haagsma, die hem aan het eind van zijn leven opzochten, kregen dit te horen: 'Ga, om begrip te krijgen van de beteke-

nis van mijn werk, vooral naar mijn gebouwen kijken.'

Dat deden ze, en hoe. *Gebouwen van Jan de Jong* is een ode aan de monomane vormgever van een weerbaarst oeuvre dat het wezen van architectuur is blijven beproeven. Het boek heeft de rijk geïllustreerde Michelingids-opzet die de auteurs in 2010 ook gebruikten voor hun publicatie over de Bossche School. *Gebouwen van het plastische getal*. Naast een inleidend essay is er een presentatie van de belangrijkste gebouwen (acht zouden een reis waard zijn, zes een omweg), een werkenlijst met foto's en adressen en een lexicon vol verrassende feiten. Een verwijssysteem maakt elke pagina tot mogelijk startpunt.

Inmiddels is er een Jan de Jong Stichting en werken De Haan en Haagsma aan een monografie. Dat is goed nieuws, want royale interieurfoto's zijn onmisbaar bij dit grotendeels in private gebouwen verstopte erfgoed. Van die tientallen openbare gebouwen (waaronder zeven kerken) zijn er al veel gesloopt of door herbestemming vermist.

De omweg die de enige resterende 'echte' kerk in Odiliapeel waard zou zijn, kan teleurstellen. Bouwtechnische gebreken en latere aanpassingen hebben het ontwerp aangetast. De driesterren-Priorij Emmaus in Maarsse (bij uitzondering buiten Brabant) is nog wel intact, maar ook hier zijn de dimensies en de magistrale ordening van de bouwdeelen pas van binnenuit volledig te ervaren. Een retraite waard eigenlijk.

Het plastische getal

Een belangrijk inspirator van Jan de Jong was Hans ('Dom') van der Laan (foto links). Hij ontwikkelde een rekenkundige theorie over ideale maatverhoudingen voor de bouwkunst. Het hierbij gevonden plastische getal is een ingenieuze verfijning van de gulden snede, de maatverhouding die al sinds Pythagoras in de natuur en in de kunsten als mooi en evenwichtig wordt ervaren. De priesterarchitect vond de gulden snede te grofmazig voor de bouwkunst. Met een wiskundige vergelijking werkte hij een nieuw matenstelsel uit. Het uitgangspunt was dat mensen volumes ervaren in 'ordes van grootte', en dat die ordes in elk bouwwerk met het blote oog herkenbaar moeten zijn om rust en evenwicht te scheppen. De muurdikte geldt als basismaat. Een van het plastische getal 1,3247 afgeleide meetkundige reeks (1, 4/3, 7/4, 7/3 etc.) biedt het raamwerk waarbinnen architecten in oneindige variatie kunnen bouwen en rangschikken.

